

ПАВЛЕНКО Т. А.,

orcid.org/0000-0002-6019-1086

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права

та процесу

*(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)***ПЛОТНІКОВА А. В.,**

orcid.org/0000-0003-0652-7316

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права

та процесу

*(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)***УДК 343.234****DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.50>****ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ,
НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ, У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
НА ПІДСТАВІ УГОД**

У науковій статті досліджуються особливості та проблемні питання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у кримінальних провадженнях на підставі угод. Такими угодами, відповідно до чинного законодавства є угода про визнання винуватості або угода про примирення.

При вивченні судової практики було встановлено, що суди призначаючи покарання на підставі угод, допускають можливість призначення сторонам угоди, відповідно до ст. 69 Кримінального кодексу (далі – КК), більш м'якого покарання, ніж передбачене законом. Визначено, що на думку більшості науковців, такий підхід сприяє більш швидкому розгляду справ, тим самим зменшує навантаження на суди.

Проаналізовано проблему недотримання засад кримінального права під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у межах кримінального провадження, що здійснюється на підставі угоди. Установлено, що чинний механізм узгодження покарання нерідко створює ризик фактичного нівелювання принципів законності, справедливості та пропорційності, оскільки допускає істотне відхилення від установлених законодавцем меж санкції. З огляду на це доцільним видається формування ефективної системи нормативних запобіжників, спрямованих на недопущення надмірного пом'якшення покарання.

Обґрунтовується потреба у запровадженні чіткого та дієвого механізму визначення нижньої межі покарання, який би справді функціонував у практиці правозастосування та застосовувався також у випадках укладення угод у кримінальному провадженні, коли суд призначає покарання із використанням положень ст. 69 КК України. Такий механізм має забезпечувати збалансованість між диспозитивністю процедури укладення угоди та вимогами

кримінально-правових принципів, а також гарантувати, що пом'якшення покарання не виходитиме за межі допустимого з огляду на ступінь тяжкості вчиненого діяння, форму вини та обставини справи.

Запровадження відповідних обмежень сприятиме зменшенню практики надмірно м'яких покарань, посиленню правової визначеності, уніфікації підходів до призначення покарання при укладанні угоди та забезпеченню реалізації принципу невідворотності покарання при одночасному збереженні стимулюючої функції домовленостей у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, покарання, призначення покарання, принципи призначення покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, призначення покарання нижче від найнижчої межі, кримінальне провадження на підставі угод, угода про визнання винуватості.

Pavlenko T. A., Plotnikova A. V. Features of assigning a lesser punishment than provided for by law in criminal proceedings based on agreements

This scientific article examines the peculiarities and problematic issues of imposing a more lenient punishment than that provided for by law in criminal proceedings based on agreements. According to the current legislation, such agreements are plea agreements or reconciliation agreements.

A study of judicial practice has established that when imposing penalties on the basis of agreements, courts allow for the possibility of imposing a more lenient penalty than that provided for by law on the parties to the agreement, in accordance with Article 69 of the Criminal Code (hereinafter referred to as the CC). It has been determined that, in the opinion of most scholars, this approach contributes to faster case processing, thereby reducing the burden on the courts.

The problem of non-compliance with the principles of criminal law when imposing a lighter punishment than that provided for by law in criminal proceedings conducted on the basis of an agreement has been analyzed. It has been established that the current mechanism for agreeing on punishment often creates the risk of effectively nullifying the principles of legality, fairness, and proportionality, as it allows for significant deviations from the limits of sanctions established by the legislator. In view of this, it seems expedient to develop an effective system of regulatory safeguards aimed at preventing excessive mitigation of punishment.

There is a need to introduce a clear and effective mechanism for determining the lower limit of punishment, which would actually function in law enforcement practice and would also be applied in cases of plea bargaining in criminal proceedings, when the court imposes punishment using the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine. Such a mechanism should ensure a balance between the dispositive nature of the plea bargaining procedure and the requirements of criminal law principles, as well as guarantee that the mitigation of punishment does not go beyond what is permissible in view of the severity of the offense, the form of guilt, and the circumstances of the case.

The introduction of appropriate restrictions will help to reduce the practice of excessively lenient punishments, strengthen legal certainty, unify approaches to sentencing when concluding agreements, and ensure the implementation of the principle of inevitability of punishment while preserving the incentive function of agreements in criminal proceedings.

Key words: criminal offense, punishment, sentencing, principles of sentencing, imposing a lighter punishment than that provided for by law, imposing a punishment below the minimum limit, criminal proceedings based on agreements, plea bargain.

Вступ. Одним з найважливіших етапів застосування норм закону про кримінальну відповідальність до особи, яка вчинила конкретне кримінальне правопорушення, є призначення покарання. З початком функціонування інституту провадження на підставі угод (про примирення та визнання вини) одним із загальних принципів призначення покарання законодавець визнав правило, що стосується судової діяльності при обранні міри покарання у разі затвердження судовим вироком угоди про примирення або угоди про визнання вини особи. Згідно з міжнародною практикою, однією з причин укладення угоди є те, що за таких обставин особа може розраховувати на призначення більш м'якого покарання, порівняно з тим, яке могло б бути призначено за результатом «звичайного» кримінального провадження.

З урахуванням положень Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, а також судової практики при укладенні угод допускається погодження звільнення особи від відбування покарання з випробуванням, а також призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено кримінальним законодавством. Варто зазначити, що через недосконале регулювання окреслених питань деякі їх аспекти досі залишаються дискусійними.

Питанням вивчення особливостей призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у кримінальних провадженнях на підставі угод присвячено праці науковців, зокрема у роботах Д. О. Большакової А. А. Вознюк, В. Д. Гвоздецького, Д. Є. Крикливець, А. О. Ляш, А. С. Макаренко, О. П. Рябчинської та інших науковців. Проте, залишається низка дискусійних питань як на рівні теорії так і при застосуванні норм на практиці. Насамперед постає питання щодо того, чи вірним є те, що сторонам угоди (про примирення або про визнання вини) відповідно до ст. 69 КК України може бути призначено більш м'яке покарання, ніж передбачене законом.

Постановка завдання. Проаналізувати потребу у запровадженні механізму обмеження нижньої межі покарання при укладенні угод у кримінальному провадженні; дослідити особливості вибору виду й розміру покарання в межах альтернативних санкцій КК України; визначити тенденції судової практики щодо призначення більш м'яких покарань при укладенні угод.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України від 13.04.2012 № 4652-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» ст. 65 КК України доповнена частиною п'ятою такого змісту: «У випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди». Стаття 75 КК України була доповнена частиною вказаного змісту: «2. Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням» [4].

У зв'язку з впровадженням вищезазначених норм виникло багато питань прикладного характеру, вирішення яких не виявляє єдності поглядів у колах науковців і викликає складнощі у практиці при застосуванні норм.

О. Рябчинська та Д. Большакова зазначають: «...особам, які вчинили корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, може бути пом'якшене основне покарання на підставі ст. 69-2 КК України» [9, с. 148]. Зазначена стаття закріплює норму, що регулює питання більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Аналізуючи норми статей 69 та 69-2 КК України О. Рябчинська та Д. Большакова вказують: «На відміну від пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК України, щодо вказаної категорії осіб пом'якшення покарання може бути здійснено лише в один спосіб – призначення покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої в санкції статті (частини статті) Особливої частини, але не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. При визначенні мінімального розміру штрафу сторони

угоди мають ураховувати не приписи ст. 69 КК, а виходити з загальних засад призначення покарання та змісту припису ч. 1 ст. 69-2 КК щодо обмеження у пом'якшенні покарання шляхом призначення його не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом» [8, с. 148].

Схожої думки дотримується Д. Крикливець, зауважуючи, що «Передбачена ч. 1 ст. 69-2 КК України спеціальна засада призначення покарання фактично є спеціальною нормою щодо призначення покарання на підставі угоди про примирення або про визнання винуватості (ч. 5 ст. 65 КК України). Це зумовлено тим, що ч. 1 ст. 69-2 КК України може застосовуватися лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, натомість у ч. 5 ст. 65 КК України не встановлено категорій кримінальних проваджень, у яких може призначатися покарання на підставі угод, а тому потрібно керуватися положеннями ч.ч. 3 та 4 ст. 469 КПК України, у яких визначено ці категорії проваджень» [5, с. 610].

Як угоди про визнання винуватості, так і угоди про примирення мають обмежену сферу дії, оскільки можуть бути укладені лише у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вичерпний перелік яких регулюється кримінальним законодавством. Цей вид призначення покарання за своєю правовою природою передбачає, що особа, визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення (у разі укладення угоди про визнання винуватості) та визнає власну вину, й відшкодовує завдану шкоду потерпілій особі (у разі укладення угоди про примирення). Особа, що вчинила кримінальне правопорушення укладаючи відповідну угоду заздалегідь знає, яке покарання відбуватиме, за обвинувальним вироком.

Як зазначає А. Вознюк, «укладення угоди про визнання вини передбачає призначення узгодженого покарання. Це означає, що сторони такої угоди узгоджують передусім вид і міру покарання» [1, с. 23]. Підтримуючи зазначену думку, В. Гвоздецький та А. Ляш зазначають, що «...підписуючи угоду про примирення, сторони фактично погоджуються на певні, визначені законом обмеження свого права на оскарження вироку в апеляційному і касаційному порядку» [3, с. 16].

Серед науковців у галузі кримінального права та процесу жваво обговорюється питання щодо того, чи вірним є те, що сторонам угоди відповідно до ст. 69 КК може бути призначене більш м'яке покарання, ніж передбачене законом.

Вишницький районний суд Чернівецької області 08 вересня 2022 року у справі № 713/1487/22 виніс вирок, в якому зазначив, що обвинувачений під час дії воєнного стану на всій території України, запровадженого указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022, вчинив кримінальне правопорушення, а саме, тасмне викрадення чужого майна (крадіжка) вчинена в умовах воєнного стану, що передбачена ст. 185 ч. 4 КК України. Процесуальний керівник у даному кримінальному провадженні та обвинувачений дійшли згоди щодо укладення угоди про визнання винуватості. Під час проведення судового засідання учасники процесу просили затвердити дану угоду, згідно якої обвинувачений визнав свою вину, щиро розкався та активно сприяв органу досудового розслідування у встановленні обставин кримінального правопорушення, враховуючи відсутність претензій з боку потерпілого, також вказано обставини що характеризують особу винного, а саме те, що він позитивно характеризувався за місцем проживання, раніше не притягувався до кримінальної відповідальності, з урахуванням того, що на даний час в Україні діє воєнний стан та під час судового розгляду вказаного кримінального провадження обвинувачений перерахував на рахунок 1000 грн. допомоги Українській Армії.

Суд визнав перераховані обставини такими, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та прийшов до висновку про можливість затвердження угоди про визнання винуватості, постановивши відносно обвинуваченого обвинувальний вирок та призначивши йому узгоджену сторонами міру покарання. При цьому суд застосував положення ст. 69 КК України, що дозволило перейти до більш м'якого виду покарання, ніж передбачено санкцією статті [2].

Таким чином, суд визнав можливим затвердити угоду про визнання винуватості та постановив обвинувальний вирок із призначенням погодженого покарання.

Тим самим, судова практика та правороз'яснюючі акти судової влади допускають можливість призначення сторонам угоди, відповідно до ст. 69, КК більш м'якого покарання, ніж передбачене законом. Така позиція підтримується і в юридичній науці. Не заперечуючи існування правових підстав для такої позиції, необхідно враховувати два аспекти.

По-перше, варто зазначити, що обов'язкова правова підстава застосування ст. 69 КК України полягає в наявності кількох пом'якшуючих обставин, які водночас істотно знижують ступінь тяжкості правопорушення. Результати аналізу судової практики свідчать про те, що проблема визначення того, що певна обставина не лише пом'якшує, а й одночасно є такою, що суттєво знижує ступінь тяжкості кримінального правопорушення, має системний характер у судовій практиці. Це виражається в тому, що в умовах фактичної відсутності визначених законом підстав, особі призначається більш м'яке покарання ніж передбачено законом. Зрозумілим є те, що в більшості випадків існує висока ймовірність того, що сторони угод (в одному випадку прокурор і підозрюваний або обвинувачений, в іншому випадку потерпілий і підозрюваний або обвинувачений) намагатимуться укласти відповідну угоду із застосуванням ст. 69 КК України, не буде дотримано ті вимоги щодо наявності обставин, які істотно знижують ступінь тяжкості злочину, а не лише пом'якшуючих обставин.

По-друге, аналіз судової практики вкотре показує те, що у практиці призначення покарань із застосуванням ст. 69 КК України, досить гостро та чітко помітна законодавча прогалина, а саме те, що КК України не передбачає нижчої межі покарання, яку суд може взяти до уваги, під час обрання міри покарання із застосуванням ст. 69 КК України. Як наслідок, покарання, що призначається з застосуванням даного правового механізму, є на декілька ступенів нижчим від найменш суворого виду покарання, передбаченого в санкції статті КК України. За таких обставин втрачається вся сутність системи конструкції санкцій статей КК України і фактично нівелюються вимоги щодо врахування тяжкості кримінального правопорушення при призначенні покарання, оскільки надмірне пом'якшення покарання порушує принципи пропорційності між кримінальним правопорушенням і покаранням. Як справедливо зазначає А. Макаренко, у випадку «зловживання» сторонами угоди положеннями ст. 69 КК, тобто у разі узгодження ними покарання, яке за своїм видом та/або розміром не відповідає характеру, тяжкості вчиненого діяння та особі винного, суд має визнати умови цієї угоди такими, що не відповідають інтересам суспільства, та відмовити в її затвердженні [7, с. 96].

Висновки. Отже, з огляду на вищевказане, для того щоб не ігнорувати встановлені принципи кримінального права при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено законом у кримінальному провадженні на підставі угод, доцільно запровадити ефективний механізм обмеження нижньої межі покарання, що буде діяти і застосовуватись також, за умови узгодження сторонами покарання із застосуванням ст. 69 КК України. Проте, крім питання реалізації окремих правових механізмів при призначенні покарання на підставі угод, постає також питання вибору виду та розміру покарання в рамках санкції частини та статті Особливої частини КК України. Особливо це стосується випадків, коли законом передбачено кілька альтернативних ознак об'єктивної сторони і водночас декілька альтернативних видів покарання, що можуть бути призначені особі що вчинила кримінальне правопорушення. Для української судової практики характерна тенденція до призначення покарань ближче до нижньої межі відповідної санкції за відсутності обтяжуючих обставин. Цю тенденцію можна спостерігати і в контексті призначення покарань на підставі угод, оскільки, як зазначалося раніше, даний вид кримінального провадження в основному спрямований на вибір більш м'яких видів покарання із тих, що передбачені санкцією відповідної статті КК України.

Список використаних джерел:

1. Вознюк А.А. Призначення покарання, узгодженого сторонами угоди, учасникам злочинних об'єднань (ст. 255, 257, 258-3 , 260 КК України). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 2 (107). 2018 С. 20–30.
2. Вирок Вижницького районного суду Чернівецької області від 08 вересня 2022 р. Справа № 713/1487/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106086550>.
3. Гвоздецький В. Д., Ляш А. О. Угода про примирення у кримінальному провадженні: деякі питання правового регулювання та практичного вирішення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 1(21). С. 1–24. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcsjpcglclefindmkaj/https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20hvdtpv.pdf>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text>
5. Крикливець Д. Є. Призначення покарання за правилами статті 692 КК України: характеристика правил та питання пеналізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 01. 2025. С. 608–614. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.101>.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Макаренко А.С. Проблеми призначення покарання за наявності угод про примирення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. Випуск 32. Том 3. 2015. С. 94–98.
8. Рябчинська О.П., Большакова Д.О. Особливості пом'якшення покарання особам, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, при укладенні угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 90: частина 4*. 2025. С. 142–150. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.19>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

